

The Expression of the Future in the Neapolitan Dialect

L'expression du futur en napolitain

Expresia viitorului în dialectul napoletan

Ahlem GUIGA, CAER EA 854

Université Aix-Marseille AMU,

E-mail: ahlemguiga@gmail.com

Anca-Elena DANCIU, CAER EA 854

Université Aix-Marseille AMU

E-mail: ancadanciu2007@yahoo.com

Abstract:

In this article, we would like to study the expression of the future in Neapolitan dialect, by comparing the texts of Neapolitan songs from XIX to XXI century, with their translations in Italian and French, associating diachronic and synchronic approaches. As an objective, we would like to facilitate the comprehension on the Italian chronogenesis and also, the expression of the future of it, based on the theoretical and methodological principles of Gustave Guillaume.

Résumé:

Nous étudions l'expression du futur en napolitain en comparant les textes de chansons napolitaines du XIXème au XXIème siècle, avec leurs traductions en italien et français standards, en associant les approches diachronique et synchronique. Notre objectif est une compréhension approfondie de la chronogenèse italienne et, en son sein, de l'expression du futur selon les principes théoriques et méthodologiques guillaumiens.

Rezumat:

Prin intermediul acestui articol, ne îndreptăm atenția către studiul expresiei viitorului în napoletană, printr-un demers comparativ al textelor care cuprind cântece napoletane din secolele XIX și XXI, cu traducerea acestora în italiană și franceză, asociind abordări diacronice și sincronice. Obiectivul nostru este acela de a facilita o receptare corectă a cronogenezei italiene și, în cadrul acesteia, a expresiei viitorului, conform principiilor teoretice și metodologice guillaumiene.

Key words: *future, conditional, Neapolitan, Italian, chronogenesis.*

Mots clés: *futur, conditionnel, napolitain, italien, chronogenèse.*

Cuvinte cheie: *viitor, condițional, napoletană, italiană, cronogeneză.*

1. Viitorul și condiționalul în napoletană

Majoritatea expresiilor viitorului, în dialectele din Campania și din Napoli, sunt redată în Gramatica istorică a lui Gerhard Rohlfs, care subliniază impopularitatea viitorului în Mezzogiorno și nerecunoașterea viitorului roman în arii vaste, substituit de către indicativul prezent. În vechiul regat al celor două Sicilii, viitorul este cvasi neutilizat și când forme de viitor apar în texte vechi și, de asemenea, în dialectul actual, ele sunt, în general, datorate influențelor literare. Pentru napoletana literară, formele date sunt aceleași cu cele ale gramaticilor normative (-*agio*, -*arraje*, -*arrà*, -

arràmmo, -arràte, -arràнно). Dialectul vechi utiliza *-immo* și *-ite* la prima și a doua persoană a pluralului. Un timp viitor mai popular, care servește drept bază pentru ideea de necesitate, se construiește cu prezentul *volere*, urmat de infinitivul verbului conjugat. [1] În sudul Italiei s-au dezvoltat câteva perifraze cu sens atemporal, pentru a indica un prezent care durează (gerunziu cu *ire* și *stare*). O altă perifrază posibilă, pentru a exprima un viitor simplu, este formată pe tipul *Che abbiamo da fare?* (*avere* la indicativ prezent + prepoziția *da* + verb la infinitiv).

Trăsături particulare prezintă și construcția condiționalului în napoletană: acesta este format din infinitivul verbului de conjugat, căruia i se adaugă, în poziție enclitică, verbul *avere*, la imperfect, cu excepția persoanei a doua, singular și plural, pentru care napoletana utilizează verbul *avere*, conjugat la perfectul simplu (*-rrià, -rriisse, -rrià, -rriamo, -rriisseve, -rriano*). În afara condiționalului, cu forme mixte, napoletana poate, în egală măsură, să utilizeze un alt timp pentru a exprima acest mod: subjonctivul imperfect. Această formă este cea mai uzuală în Napoli și prin împrejurimile sale, în ciuda formelor reținute de către gramaticienii descriptivi.

Napoletana comportă o dimensiune orală importantă, care nu este întotdeauna luată în considerare de către gramaticienii descriptivi existenți, prea atașați de limba literară. Aceștia caută să ofere reguli fixe, pe când una din caracteristicile principale ale unui dialect este de a nu fi standardizat: nu avem neapărat un uz care să fie clar stabilit în detrimentul altor dialecte. Absența regulilor stricte este legată de diferitele niveluri din care se compune un dialect. De fapt, dialectul se manifestă prin praguri de proximitate, mai mult sau mai puțin importante, în raport cu italiana standard. Aceasta este valabilă dinspre dialect către limba italiană, colorată cu influențe dialectale, trecând prin toate etapele intermediare. Este un fapt specific regiunii din Napoli, care prezintă o orientare continuă a dialectului înspre italiană, fără rupturi nete, fără faze bine diferențiate.

2. Prezentarea corpusului

Am elaborat un corpus comparativ al expresiilor viitorului, pornind de la 12 texte care conțin cântece napoletane și de la traduceri ale acestora în franceză și în italiană. [2] Cântecele selecționate încorporează cel puțin o expresie a viitorului sau necesită înlocuirea acestuia în traduceri din franceză și italiană. Al doilea criteriu de selecție este notorietatea cântecului. Au fost reținute titluri cunoscute de către napoletani. Autenticitatea textului a reprezentat o oarecare garanție pentru noi, mai ales dacă acel cântec este vechi.

S-au extras forme verbale napoletane conjugate la prezent, la viitor și la infinitiv, corespunzând viitorului din franceză și italiană dar și verbe conjugate la condițional prezent și la subjonctiv imperfect, care corespund condiționalului prezent, în traduceri din franceză și italiană.

3. Datele

Am obținut un corpus destul de limitat, cu 18 itemi de expresie a viitorului care se repartizează în trei grupe: 9 forme verbale, conjugate la viitorul simplu, 7 la indicativ prezent și 2 la infinitiv; și 6 itemi de expresie a condiționalului care se repartizează în două grupe: 3 forme verbale conjugate la condițional și 3 forme verbale conjugate la subjonctiv.

Cei 9 itemi de viitor se subdivizează în 6 itemi de viitor napoletan și 3 itemi de viitor italian.

Aceste corpusuri confirmă că napoletana poate exprima viitorul prin morfologie verbală:

Item a : *Io cchiù nun passarraggio p' 'sta strata*

Moi je ne passerai plus sur cette route

[*Eu nu voi mai trece pe acea stradă*]

Se pare că există în napoletana recentă un apel la morfologia italiană (16 % din itemii corpusului ales):

Item h : *Scenderò a far la spesa*

Je descendrai faire les courses

[*Eu voi coborî să fac cumpărăturile*]

Napoletana poate, de asemenea, să exprime viitorul prin semantica sintactică. Soluția cea mai reprezentativă pentru corpusul nostru (38%) este folosirea prezentului indicativ (itemul h), a doua soluție este cea a folosirii infinitivului (11,1 %, itemul q), când epoca viitorului a fost deja clar stabilită în fraza precedentă:

Item h : *Vaco a lo composanto a passiare !*

J'irai me promener au cimetière !

[*Voi merge să mă plimb la cimitir!*]

Item q : *Inviterò gli amici a casa [...] senza aver la paura che ci sia una chiamata e uscire poi per strada.*

J'inviterai mes amis à la maison [...] sans craindre qu'il y ait un appel et nous sortirons ensuite faire un tour.

[*Îi voi invita pe prietenii mei acasă [...] fără a mă teme că este un apel și vom ieși apoi să facem un tur.*]

De asemenea, napoletana poate exprima condiționalul prin morfologie verbală (50% din itemii corpusului nostru):

Item s : *Stà casa poverella, [...] se putarrìa pittà.*

Cette pauvre maison [...] pourrait être peinte

[*Această casă săracă, [...] ar putea fi pictată.*]

Napoletana poate, în egală măsură, să exprime condiționalul prin semantica sintactică, prin folosirea imperfectului subjonctiv (50%):

Item v : *Ogge sto' `tanto allero ca, quase quase, mme mettesse a chiagnere.*

Aujourd'hui je suis tellement joyeux que je me mettrais presque à pleurer.

[*Astăzi sunt atât de vesel încât aproape aș începe să plâng.*]

4. Comentariu

Formarea morfologiei viitorului, în napoletană, este comparativă cu cea a limbilor italiană și franceză. Dar folosirea viitorului napoletan este impusă de reguli diferite de cele pe care gramaticienii descriptivi le sesizează în italiană.

În propoziții independente, napoletana are două posibilități de a exprima o idee de viitor, ca și franceza sau italiană, în exprimarea orală. Când circumstanțiala viitorului este enunțată într-o declarativă, considerată ca aproape și sigură, verbul este conjugat la indicativ prezent și niciodată la viitor. În propoziții care exprimă îndoiala, când circumstanțiala relativă îndoielii este percepută ca fiind nesigură și departe de viitor, verbul este conjugat la viitor. Trebuie să se realizeze o diferență de utilizare între italiană și napoletană, care nu este ilustrată de către corpusul nostru, dar merită a fi semnalată: este vorba despre refuzul utilizării viitorului într-o propoziție ipotetică, atunci când protaza și apodoza se încadrează în epoca viitorului. În napoletană, prezentul este utilizat în ambele propoziții, ca și în franceza și italiana scrise, pe când în scris – sau în oral într-un registru îngrijit – italiana folosește viitorul peste tot, iar franceza conjugă verbul protazei la prezent și cel al apodozei, la viitor. În napoletană, utilizarea viitorului presupune depărtarea în timpul incertitudinii a unei circumstanțe viitoare, cum ilustrează ultimele patru versuri ale cântecului *Fenesta ca lucive*, unde se asociază viitorul cu prezentul (itemii a, j, k) :

Io cchiù nun passarraggio pe' `sta strata

Vaco a lo camposanto a passiare !

'Nzino a lo juorno ca la morte `ngrata,

Mme face nènna mia ire a trovare !...

Je ne passerai plus dans cette rue

J'irai me promener au cimetière !

Jusqu'au jour où la mort ingrate,

M'enverra retrouver ma fiancée !...

[*Nu voi mai trece pe această stradă*

*Voi merge să mă plimb prin cimitir!
Până în ziua când moartea ingrată,
Mă va trimite să-mi gădesc logodnica!...*]

Al doilea verb, *vaco*, care afirmă dorința de a merge la cimitir, exprimă un fapt iminent (întrucât în strofele precedente am aflat despre moartea logodnicei), de aceea, verbul este la indicativ prezent, deși exprimă un fapt viitor. Al treilea verb, *face*, este, de asemenea, la prezent, pentru că moartea este un fapt sigur, ineluctabil. În schimb, primul verb, *nun passarraggio*, este la viitor, deoarece negația acțiunii o lasă în domeniul ipoteticului, al incertitudinii.

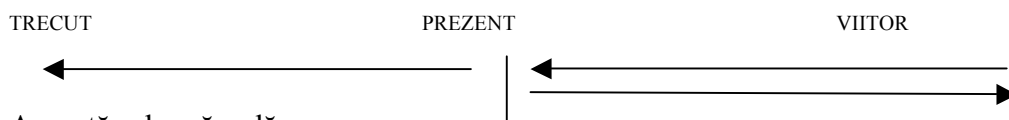
Soluția utilizării prezentului deschis pentru a exprima viitorul este și cea aleasă de către limbile franceză și italiană, în exprimarea orală, în limbaj curent. Acest fapt poate fi explicat prin statutul diferit al acestor limbi. Ambele au, mai ales în scris, un arome prestigiu. De-a lungul timpului, aceste limbi de cultură au beneficiat de atenția gramaticienilor și a scriitorilor. În schimb, napoletana a fost mereu limba poporului, un vernacular care nu a fost niciodată dotat cu statut de limbă cultivată. Ajunge să ne îndreptăm atenția către istoria ei, pentru a realiza acest mecanism. În Evul Mediu, la Napoli, latina a fost considerată limba de cultură, de prestigiu, rol jucat de către greacă înaintea acesteia. Când s-a pus întrebarea despre alegerea limbii naționale, a fost aleasă toscana, fiind judecată mai nobilă, singurul dialect demn de a fi scris, conform literaților acelei epoci. Pentru că dialectul napoletan provoca râsete, fiind considerat grosolan și vulgar, a fost utilizat doar în comedii și scrierile burlești, pentru a amuza. Chiar și când se dorea a se scrie în dialect, la Napoli se căuta eliminarea trăsăturilor cele mai evidente ale napoletanei și se lua ca exemplu toscana. Ceea ce explică formarea viitorului napoletan, imitare din italiană (toscana), consecință a unei dorințe de a înlătura dialectul la nivelul limbii de prestigiu. Gramaticienii afirmă că formele viitorului napoletan, construite pe model italian, au fost și sunt și azi, datorate influențelor literare. Utilizarea cea mai curentă și care a rămas cea mai populară, este cea a prezentului. La fel, gramaticile normative ale limbilor franceză și italiană oferă un uz al viitorului care se aplică în scris, dar care nu este urmat în oral. Se constată, așadar, că în exprimarea orală, în limbaj curent, indicarea epocii este anticipată în afara verbului, prin adverbe de timp sau în contextul frazei:

Ex : it. *Domani cucino del pesce.*
fr. *Demain je cuisine du poisson.*
nap. *Dimane cuceno 'o pesce.*
[ro. *Mâine gătesc pește.*]

Când informația epocii viitoare este conținută de către verb, poate fi dedusă o precizie despre epoca exactă, dar aceasta nu este indispensabilă și, în acest caz, ea urmează, în general, după verb:

Ex : it. *Cucinerò del pesce domani.*
fr. *Je cuisinerai du poisson demain.*
nap. *Cucenarraggio 'o pesce dimane.*
[ro. *Voi găti pește mâine.*]

Există un alt factor susceptibil de influențarea alegerii napoletanei : substratul grec. Napoli a fost fondat de către greci și a rămas sub dominația acestora pentru mult timp, precum și o mare parte din sudul Italiei. Chiar și atunci când orașul a trecut sub Imperiul Roman, limba, uzul și obiceiurile grecilor au supraviețuit pentru multă vreme. Greaca este o limbă care precizează opoziția dintre mobilitatea timpului și imobilitatea punctului înscris în prezent. Limba a recurs, pentru a exprima această opoziție, la trei mișcări dinamice de extensie lineară a timpului, toate în relație cu poziția statică a prezentului. Gustave Guillaume reprezintă, în schema [3], aceste cinetisme ale limbii grecești :

Această schemă redă:

- timpul perceput ca îndepărtându-se de prezent în direcția trecutului, pe care Gustave Guillaume îl numește timpul « eferent » al trecutului, în raport cu prezentul ;
- timpul perceput ca îndepărtându-se de prezent în direcția trecutului, timpul « eferent » al viitorului, în raport cu prezentul ;
- timpul care este văzut ca provenind din viitor și apropiindu-se de prezent, timp « aferent », al viitorului în raport cu prezentul.

Greaca a privilegiat o concepție a viitorului conform căreia acesta posedă aceeași mișcare descrescătoare precum trecutul. Prezentul separă cele două epoci, dar expresia timpului fiecareia dintre acestea merge în aceeași direcție. Timpul se naște în viitor și se scurge înspre trecut. Ca aferent al prezentului, viitorul grec reproduce cu exactitate starea prezentului pe care se sprijină, agăugând doar Σ (sigma) între radicalul verbului și desinența de prezent. Viitorul grec este, așadar, aferent prezentului, este un viitor care ajunge în prezent, care nu l-a ocupat încă și, deci, nu posedă niciun grad de realitate. În greacă, viitorul este virtual. Explorând viziunea limbii grecești asupra viitorului, putem întrevădea un alt motiv al utilizării viitorului în napoletană. După cum am consemnat, napoletana nu folosește viitorul decât pentru a vorbi despre o acțiune absolut nesigură sau foarte îndepărtată de viitor. În schimb, ea utilizează prezentul pentru a vorbi despre o circumstanță sigură. Acest aspect corespunde celor două tipuri de viitor din limba greacă: viitorul aferent și eferent.

A treia posibilitate pe care am extras-o, pentru expresia viitorului în napoletană, este folosirea infinitivului.

Trebuie să insistăm asupra faptului că viitorul, în limbile romanice, este constituit din infinitivul verbului, căruia i se adaugă în encliză, auxiliarul *habere*, conjugat la prezent. Emitem ipoteza conform căreia napoletana suspendă construcția în curs – vor exista lingviști care vor vedea, în acest sens, o aplicare a legii minimului efort a lui Martinet – când epoca a fost indicată precedent în frază, de către un verb conjugat la viitor. Informația epocii este, într-un fel, retrimisă în context, căci ea este dată în frază printr-un verb precedent. Verbul care nu este conjugat nu poartă nicio indicație a epocii, nu oferă timpul explicit, dar fiind la infinitiv, poartă în el o informație despre timpul implicat, aceea a acțiunii potențiale. Aici, observăm din nou tendința napoletanei de a asocia viitorul și virtualitatea.

După gramatica descriptivă a lui Pirro Bichelli, [4] în numeroase cazuri când italiana utilizează, în mod necesar, condiționalul prezent, napoletana utilizează condiționalul prezent și subjonctivul imperfect. Acest mecanism este evidențiat în propoziții optative, când acestea exprimă o veritabilă preferință ; în propoziții consecutive, când ele exprimă o acțiune potențială (în restul cazurilor, regăsim, în general, modul indicativ). În propoziții ipotetice pure, condiționalul și subjonctivul posedă aceeași valoare și sunt interschimbabile (când verbul privește o posibilitate sau o irealitate). Dacă protaza și apodoza sunt amândouă la prezent sau la viitor, verbul primei va fi la subjonctiv imperfect și verbul celei de-a doua va fi la condițional prezent sau la subjonctiv imperfect, sau chiar ambele la indicativ prezent. [5] Deși nu avem un item pentru a ilustra acest caz, trebuie să notăm că același Bichelli subliniază că napoletana nu utilizează condiționalul în propoziții cauzale (spre deosebire de italiană) și aceasta folosește un alt timp al indicativului, chiar dacă această cauză este considerată un fapt probabil. Aceste reguli ne dau permisiunea de a descrie – fără a le explica într-adevăr – itemii pe care i-am extras din corpusul nostru. Astfel, cu aceeași funcție și cu aceeași temporalitate, verbul unei propoziții optative poate fi la condițional prezent, ca în *'A tazza 'e caffè* (item u), sau la subjonctiv imperfect, ca în *Torna a Surriento* (item w) :

Item u : *Vurria sapé percché si mme vedite,
facite sempe 'a faccia amarigiata...
Je voudrais savoir pourquoi si vous me voyez,*

vous faites toujours grise mine...

[*Aș dori să știu de ce dacă mă vedeți,
Faceți totuși mutre...*]

Item w : *Guarda attuorno sti Sserene,
Ca te guardano 'nacantate
E te vonno tantu bene...
Te vulessero vasà.*

*Regarde autour ces sirènes,
Qui te regardent émerveillées
Et t'aiment tant...
Elles voudraient t'embrasser.*

[*Privește în jurul sirenelor,
Care te privesc uluite
Si te iubesc atât de mult...
Ele ar vrea să te îmbrățișeze.*]

Având în vedere difuziunea și frecvența utilizării condiționalului, format începând de la perfect (*habui*) în italiană, putem să ne întrebăm care este originea formelor construite începând cu imperfectul (*habebam*). Există mai multe teze despre apariția condiționalului: A. Schiaffini propune ipoteza unei origini meridionale, care ar fi extinsă în toată Italia, G. Rohlfs susține o origine provensală, cu o difuziune prin două căi de penetrare, *Scuola Siciliana* în Italia meridională și cu influențe directe, în Italia septentrională. Totuși, fiind deja atestată existența acestor forme în texte vechi, putem, de asemenea, presupune că ea s-ar fi creat direct în Italia. [6]

Condiționalul în *-ia* este azi foarte răspândit în dialecte, în nord, centru, precum și în sud. Deși sunt asemănătoare, formele din nord nu sunt datorate aceluiași factori, după cum afirmă G. Rohlfs. [7] În sud, ar fi vorba despre o formă importată, având în vedere că în această zonă romană viitorul este necunoscut (sau importat) și că, în toate limbile neolatine, viitorul și condiționalul în *-ia* merg mână în mână și, mai ales, pentru că forma indigenă a condiționalului în sud provine din mai mult ca perfectul latin. Ar fi, deci, rezultatul unei influențe provensale sau septentrionale.

În sud, una din ariile principale de difuziune a condiționalului în *-ia*, a fost orașul Napoli, unde domină un tip mixt, care ia anumite forme compuse cu *habui*. Aceste interferențe se limitează la a doua persoană, singular și plural și, de asemenea, la persoana întâi, plural. Am văzut că această distribuție este în legătura directă cu concepția persoanei: perfectivul, fiind o concepție externă, este a doua persoană a cărei dezvoltare este cel mai puțin îngreunată, prin realizarea simultană a conceptului persoanei. Se cade să notăm că, la fel ca în zonele vaste, precum cea din Napoli, viitorul roman este necunoscut sau puțin folosit, și astfel, condiționalul a cunoscut și el o penetrare dificilă și nu s-a impus în întreaga Peninsulă. Napoletana, precum și siciliana, dialectul abruzzienilor și unele dialecte din Apulia și din Istria, utilizează imperfectul subjonctiv pentru exprimarea condiționalului, în funcție de viitorul de care depinde. [8] Această formă mai populară este o corespondență evidentă cu utilizarea prezentului în loc de viitor, în aceleași propoziții. În napoletană, condiționalul poate, în egală măsură, să se prezinte în funcție de subjonctiv, dar această utilizare este foarte rară.

Condiționalul a fost, așadar, creat târziu în latină, cu trei posibilități morfosintactice. Odată cu apariția limbilor romanice, fiecare idiom a trebuit să aleagă un mod de exprimare a condiționalului. Au fost alese abordări diferite, în țări diferite și chiar în interiorul acestora. Napoletana a optat pentru o soluție diferită de cea a limbii italiene, amestecând formele construite cu imperfectul și perfectul, soluție literară paralelă celei populare care, pentru a exprima condiționalul, a ales subjonctivul imperfect. Viitorul ipotetic, reprezentat de condițional, face parte,

totuși, din modul indicativ, în limbile în care concepția ipotezei integrează posibilitatea de a o actualiza; este cazul majorității limbilor romanice. În schimb, condiționalul este un mod al limbilor care percep ipoteticul ca fiind neactualizat, al limbilor în care există aceeași formă ca la subjonctiv, precum cazul limbii grecești. [9] Când condiționalul face parte din modul indicativ, el substituie anumite forme vechi ale modului subjonctiv, precum subjonctivul prezent care exprima irealul de prezent, sau perfectul de subjonctiv care exprimă potențialul. Modul subjonctiv a pierdut, așadar, anumite funcții în expresia virtualului, funcții care au fost transferate la indicativ. Inițial, subjonctivul era cel care indica ideea de viitor. [10]

5. Concluzie

Descrierile care precedă ne determină să ne îndreptăm atenția către raționamentele sistematice ale anumitor forme, mai mult decât ale altora, pentru construcția timpului la viitor: ce anume determină alegerea formelor de viitor și de condițional, în limbile neolatine?

Totul pare a fi consecința dezechilibrului organizării latine a sistemului verbal. De fapt, pentru ambele timpuri de trecut și prezent, latina clasică posedă un *infectum* și un *perfectum*, în timp ce viitorul posedă doar un *infectum*. *Infectum* descrie o acțiune percepută în timpul derulării ei, iar *perfectum* permite sesizarea acțiunii în globalitatea ei, adică o acțiune care este ajunsă la final. La viitor, latina avea, deci, doar posibilitatea de a reprezenta o acțiune în curs. Pentru a remedia această problemă, se utilizează subjonctivul (este vorba despre „subjonctivul ipotetic”); dar evoluția limbii în latina târzie atrage după sine o contracție a atribuțiilor subjonctivului.

Din acest raționament, viitoarele limbi romanice vor căuta, încă din latina târzie, soluții pentru a umple acest gol lăsat.

Acestora li se prezintă diferite posibilități pentru a forma acest nou timp, care va fi condiționalul: ele pot utiliza fie imperfectul, fie perfectul simplu („perfectul” latin). De această alegere depinde sistemul epocii viitoare, deoarece condiționalul poate deveni fie un perfectiv, fie un imperfectiv; dacă îl adăugăm la forma de imperfect a verbului „a avea” la infinitiv, condiționalul va fi un imperfectiv; dacă îl adăugăm la forma de perfect simplu, va fi un perfectiv. Și această alegere este, de asemenea, legată de reconstrucția viitorului, deoarece, dacă modul condițional exprimă un imperfectiv, atunci viitorul simplu va trebui să exprime un perfectiv și viceversa.

Cu această contribuție teoretică, să examinăm acum cazul napoletanei. Cum am notat, la condițional, napoletana ezită între cele două forme, imperfect și perfect simplu. Dacă această contradicție nu este rezolvată, este din cauza napoletanei, care a făcut o alegere puțin atipică: nu a ales să facă din condiționalul său, în mod clar, un perfectiv sau un imperfectiv. Această limbă nu repartizează rolul între două blocuri bine distinse, ea bruiază categoriile perfectiv / imperfectiv, care sunt la locul lor în restul limbilor romanice. Într-o anumită manieră, acest sistem poate, de asemenea, să pară dezechilibrat, deoarece napoletana alege o formă recompusă, utilizând auxiliarul la imperfect pentru a exprima condiționalul, ceea ce implică pentru viitorul său, care este conceput din opoziție la condițional, să ia o valoare de perfectiv, dar el introduce, de asemenea, elemente de perfectiv în condiționalul său imperfectiv (cele două persoane formate pe baza perfectului simplu).

Este, poate, unul din factorii care pot explica utilizarea, foarte răspândită, în oral, a subjonctivului imperfect în locul condiționalului: astfel, regăsim forme care provin în totalitate din imperfectiv și se stabilește o opoziție între perfectiv și imperfectiv.

Rămâne un singur element de explicat: utilizarea recurentă a prezentului în locul viitorului. Acest element este central, deoarece în exprimarea orală preferăm, cel mai adesea, viitorul. Ne aflăm în fața unui prezent foarte extins, un prezent deschis către viitor. Aceasta este o caracteristică a limbilor care au ramas foarte orale. Aceste limbi au o expresie mai simplă a temporalității, întrucât contextul joacă un rol foarte important în timpul comunicării. Sunt limbi vernaculare, care întrețin o puternică legătură cu lucrurile materiale. Este normal, deci, ca ele să fie mai mult îndreptate către prezent. În același timp, cu acest prezent extins, limitele între perfectiv și imperfectiv redevin atenuate, deoarece prezentul nu pretinde a putea purta ideea de perfectiv. Putem emite ipoteza

conform căreia această distincție foarte tranșantă (imperfectiv / perfectiv) nu este indispensabilă bunei funcționări a limbii napoletane orale, care face economie de anumite subtilități de limbă, în avantajul unei mari iminențe. Nu este un hazard dacă în limba literară (care corespunde puțin formelor verbale enumerate de către gramaticieni), napoletana pune în aplicare o distincție mai marcată și o repartiție a rolurilor mai evidentă.

Napoletana, ca limbă scrisă, se bazează pe un sistem verbal, unde distincția între perfectiv și imperfectiv este foarte marcată, cu un condițional care ia partea imperfectivului și a unui viitor care reiese, în mod clar, din perfectiv. Dar în napoletană, în exprimarea orală, această distincție se estompează, pentru a lăsa partea frumoasă unui prezent foarte deschis, care este apt să acopere timpurile viitorului.

Câțiva literați napoletani, din secolele XV și XVI, au căutat să promoveze dialectul din capitala Regatului celor două Sicilii, la rang de limbă de prestigiu, luând ca model limbile cotropitorilor, mai ales franceza, spaniola și limba considerată națională, italiana. În această dinamică, au fost create timpurile viitorului (viitor și condițional), unde utilizarea a rămas, totuși, cantonată scrisului îngrijit și nu s-a dispersat niciodată în poporul care a conservat un sistem bazat pe utilizarea prezentului și a imperfectului subjonctiv. Substratul grec a intervenit în concepția timpului și a blocat difuziunea timpurilor epocilor viitoare, elaborate după modelul roman. Toată moștenirea lingvistică și culturală merge înspre sensul unei difuziuni minime a acestor timpuri, precum contextul social.

Note

[1] ROLHFS Gerhard, *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti*, vol. II Morfologia, pp. 333-337, vol. III Sintassi, p. 54.

[2] Cele 12 cântece selecționate sunt: *Fenesta ca lucive*, *Torna a Surriento*, *A canzone 'e Napule*, *'O surdato nammurato*, *'A tazza 'e cafe*, *'O paese d'o sole*, *Munasterio 'e santa chiara*, *Anema e core*, *Luna rossa*, *Chillo e nu buono guaglione*, *Siente munacie*, *Aneme perze*.

Cântecul *Fenesta ca lucive* datează din jurul anilor 1500 și a fost scris de un autor anonim. Versiunea napoletană a fost revizuită în 1647, fiind apoi, publicată la Napoli, în 1854, de către Mariano Paleda; ediția cea mai cunoscută azi este cea a maestrului Achile Longo senior. La origine, muzica aparținea genului sicilian allazzarata, dar ea a evoluat de-a lungul timpului și s-a îndepărtat de acest gen (PALIOTTI Vittorio, *Storia della canzone napoletana*, Roma, Newton & Compton editori reuniti, 1992, p. 30). Istoria cântecului a luat naștere în 1563, în Valea Mazara (strâmtoarea Messina), când Caterina La Grua, tânăra și frumoasa baroană palmeritană, leagă o relație nonplatonice amoroasă cu Vincenzo Vernagallo, fapt care îi displace tatălui acesteia, care decide să îl omoare. De la această legendă se naște un cântec în stil sicilian, care a trecut granițele Siciliei și s-a stabilit, de o lungă perioadă, la Napoli, dar cu o muzică diferită, pe care o putem asemăna cu cea a lui Bellini, mai ales cu *La Sonnambula*. Giambattista De Curtis scrie *Torna a Surriento* în două ore, în 1902, pentru a-i aminti Președintelui Consiliului, Giuseppe Zanardelli, de a construi o poștă în Sorrento. Fratele său, Ernesto De Curtis, pune pe linie melodică aceste versuri, reluate ulterior pentru a da naștere unui cântec de dragoste. *'A canzone 'e Napule* a fost scris în 1912 de către Libero Bovio. I s-a creat o linie melodică de către De Curtis pentru Poliphon. Este vorba de strigătul unui bărbat decepționat, care dorește să emigreze în America, pentru a evita o reîntâlnire cu femeia care l-a respins.

Enrico Cannio pune pe muzică versurile poeziei *'O surdato 'nammurato*, scrisă de către Califano, în 1915: este vorba despre un soldat îndrăgostit, care suferă pentru că este departe de logodnica sa. *'A tazza 'e cafe*, cântec de Cappaldo și Fasson, scris în 1918, vorbește, de asemenea, despre dragoste: femeia iubită este aici comparată cu o ceașcă de cafea. *'O paese d'o sole*, cântec scris de către Vincenzo D'Annibale, este editat, pentru prima dată, în 1945, de către Casa Muzicală Santa Lucia și devine un adevărat succes în Italia și în străinătate. În șase strofe, autorul aduce un

frumos omagiu orașului său, Napoli. *Munasterio 'e Santa Chiara* datează din 1945, pe versurile lui Rocco Galdieri, muzica de Alfredo Barberis. Titlul său are strânsă legătură cu celebra biserică distrusă de un bombardament angloamerican, în timpul celui de-al doilea război mondial. Tinerii napoletani care au trebuit să părăsească Napoli din cauza războiului, pot reveni după debarcamentul aliat la sud; înainte de întoarcerea lor, ei caută să se convingă că cetatea lor nu și-a pierdut sufletul, că ea a rămas aceeași de dinainte. Acest cântec este ultimul dintr-o tradiție care se menținea instabilă. *Anema e core* de Tito Manlio, pus pe muzică de către Salvo D'Esposito, datează din 1950. Acest cântec suferă o influență dinspre melodiile anglosaxone și marchează un turnant pentru cântecul tradițional. Reprezintă nașterea unei noi școli și prevalența textierilor și a poezilor. Este vorba, încă o dată, despre un cântec de dragoste: un îndrăgostit își exprimă sentimentele pentru logodnica sa. *Luna Rossa*, de Vincenzo de Crescenzo, pe muzica lui Vian, datează din același an și tratează același subiect. *Chillo è nu buono guaglione*, al autorului-compozitor Pino Daniele, scris în 1979 tratează subiecte moderne și angajate: homosexualitatea și transexualii. Datorăm grupului contemporan Spaccanapoli (2000) cântecelele *Siente munacie* și *Aneme perze*, care reiau un lexic napoletan pur, făcând referință la tradiții vechi și la cultura orașului Napoli.

[3] GUILLAUME Gustave, « L'architectonique du temps dans les langues classiques » în *Temps et verbe*, Paris, Champion, 1970, p. 43.

[4] BICHELLI Pirro, *Grammatica del dialetto napoletano*, Bari, Edizioni Pegaso, 1974, pp. 306-315.

[5] Într-o frază ipotetică, dacă protaza este la trecut și apodoza la trecut, prezent sau viitor, verbul din prima va fi: fie la imperfect subjonctiv, fie la mai mult ca perfect (trapassato prossimo), fie la mai mult ca subjonctiv perfect, iar verbul din cea de-a doua va fi la indicativ imperfect, la mai mult ca perfectul sau la condițional perfect.

[6] A. Schiaffini și G. Rohlfs citați de către Pavao TEKAVČIĆ, *Grammatica storica dell'italiano*, vol. III : Morfosintassi, Bologna, Il Mulino, 1972, pp. 406-407.

[7] ROHLFS Gerhard, *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti*, vol. II : Morfologia, Torino, Einaudi, 1968, pp. 329-330.

[8] ROHLFS Gerhard, *Op. Cit.*, p. 349.

[9] GUILLAUME Gustave, *Temps et verbe*, *Op. Cit.*, p. 57.

[10] *Ibidem*.

Bibliografie

Altamura, Antonio, *Il dialetto napoletano*, Fausto Fiorentino, Editore Napoli, 1961.

Bichelli, Pirro, *Grammatica del dialetto napoletano*, Bari, Edizioni Pegaso, 1974.

Brintrup, Georg, *Naples chante, la lune rouge*, Roma, Brintrup filmproduktion, 1998, documentar difuzat pe canalul de televiziune francez-german Arte, decembrie 2001.

Capasso, Bartolomeo, *Le fonti della storia delle provincie napoletane dal 1598 al 1500*, editat de O. Mastrojanni, Napoli, 1902.

Croce, Benedetto, *La Spagna nella vita italiana durante la rinascenza*, Bari, 1941, capitolele 33 și 4.

D'Ascoli, Francesco, *Lingua spagnola e dialetto napoletano*, Napoli, 1973.

Faits de Langues, nr. 33 „Le futur”, Paris, Ophrys, 2009.

Ghirelli, Antonio, *Storia di Napoli*, Torino, G. Einaudi, 1973.

Grassi, Corrado, Sobrero, Alberto, Telmon, Tullio, *Fondamenti di dialettologia italiana*, Editori Laterza, Roma-Bari, 2007.

Guida, Ahlem, „*A canzone 'e Napule*, Présentation historique et sociologique du dialecte napolitain, Etude psychosystématique de l'expression du futur en napolitain, italien et français”, teză de limbă italiană coordonată de către Sophie Saffi, 2002.

Guillaume, Gustave, *Temps et verbe*, urmat de *L'architectonique du temps dans les langues classiques*, Paris, Champion, 1970 (primele ediții din 1929 și 1945).

Malato, Enrico, *La poesia dialettale napoletana*, Napoli, 1959.

Martorana, Pietro, *Notizie biografiche e bibliografiche degli scrittori del dialetto napoletano*, Bologna, (reditată), 1972, pp. 400-401.

Martone, Vincenzo, L'anticultismo popolare-dialettale nel seicento in area napoletana » în *Annali della facoltà di Napoli*, vol. 16, 1973.

Meyer-Lübke, Wilhelm, *Grammatica storica della lingua italiana e dei dialetti toscani*, Torino, Loescher, 1955.

Paliotti, Vittorio, *Storia della canzone napoletana*, Roma, Newton & Compton editori riuniti s.r.l., 1992.

Rocchetti, Alvaro, „La syntaxe du futur et du conditionnel dans les langues romanes : le futur après *si* et le futur dans le passé” în LUQUET G. & ROCCHETTI A. (dir.), *O privire asupra sintaxei istorice a limbilor romanice*, Actele zilei « Syntaxe historique des langues romanes », 23 ianuarie 1998, Paris, EA 3418 Limbi Romanice, 2004.

Rohlf, Gerhard, *La grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti, I. Fonetica, II. Morfologia, III. Sintassi e formazione delle parole*, Torino, Einaudi, 1966-1969.

Sabbatini, Francesco, „Evoluzione della cultura latina tradizionale” în *Storia di Napoli*, Napoli, 1964.

Saffi, Sophie, *Etudes de linguistique italienne. Approches synchronique et diachronique de la psychosystématique de l'italien*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2010.

Sanmartino, Antonio, „Polemica letteraria antitoscana a Napoli nel tardo '600” în *Annali della facoltà di Napoli*, vol. 18, 1977, p. 223, nota 14.

Sobrero, Alberto & Miglietta, Annarita, „Fra lingua e dialetto : potere e dovere con valore epistemico nell'Italia meridionale” în Giacomo-Marcellesi M. & Rocchetti A. (dir.), *Il verbo italiano. Studi diacronici, sincronici, contrastivi, didattici*, Actele celui de-al XXXV-lea Congres International de Studii ale Societății de Lingvistică Italiană, Roma, Bulzoni, 2003, pp. 359-375.

**II. TRANSLATIONS – TRANSLATION STUDIES /
TRADUCTIONS – TRADUCTOLOGIE /
TRADUCERI – TRADUCTOLOGIE**

